

A nemzeti mitológia értékei. „Szent az ügyünk, nem rettegünk”

Szerző: Gerő András

Ahogy a gyerekeknek a mese, úgy a nemzeti közösségnek a maga mitológiája ad egyfajta érzelmi összetartozás élményt, s ugyanakkor egyezményes jelrendszert is. A mítosszá vált történelem fontos eleme a közösségalkotásnak, s noha szép számmal vannak negatívumai, létét igazolja az érzelmi azonosságkeresés igénye.

Minden nemzetnek megvan a maga hiedelemvilága, úgy is mondhatnánk: nemzeti mitológiája. A magyarság esetében ebben 1848-49-nek kiemelkedő helye van: gondoljunk csak a kokárdákra, a honvéd szóra, a "nem engedünk a negyvennyolcból" kifejezésre, a Kossuth-nótára - Kossuth apánkra. Persze, a hiedelemvilág, a mítosszá nőtt, vagy növesztett történelem mindig kicsit meseszerű is: nem a történelmi pontosság a célja, hanem valami egészen más.

A nemzet azonosult önmagával

1848-49 azonnal szakralizálni kezdte magát: gondoljunk csak Petőfire, a Nemzeti Dalra. De a magyarság áldozatvállalását Kossuth is isteni rangra emeli híres 1848. július 11-i képviselőházi beszédében, hiszen - biblikus szófordulattal élve - akár a "poklok kapui"-val szemben is elégségesnek tartja. Természetesen a politikai főszereplő személyének, Kossuth Lajosnak is kezd kialakulni a kultusza. Sokan a krisztusi feltámadást látják bele, amikor azt terjesztik: Kossuth tulajdonképpen Rákóczi. De a maga konkrétságában is kitüremkedik Kossuth biblikus nagyságú emelése, amikor a debreceni kapuőr a város kapuját átlépő Kossuth foglalkozását emígyen regisztrálja: a magyarok Mózesé.

1848-49 önmitologizálásának erejét nem csökkentette, hanem növelte a leveretés ténye, a magyar történelemben tragikusan ismétlődő mártíromság mozzanata. A nemzet azonosult önmagával, igazságával, s ezt az azonosulást nem élhette meg sikerként. (Ami után bizonytalanság)

a demitologizálás következett volna. Így azonban a demitologizálók lehetetlen, őrlődő, megroppanó szerepbe kerültek - mint azt Széchenyi esete bizonyítja is.) A leveretés, a megtorlás, majd a kompromisszumos megoldás érzelmi kielégítlensége 1848-49-et végképp mitológiai rangra emelte. A kompromisszumnak nem lehetett mitológiát teremteni: Deák legfeljebb a "haza bölcse", de nem érzelmi azonosulásra ösztönző szimbólum lett.

Kossuth már életében is, de halála (1894) után végképp a mitológia fő személyi eleme lett. Magyarországon tán máig neki van a legtöbb szobra, s mindegyik ábrázolása valahol 1848-49-hez kötődik. Kikezdhető, de meg nem kérdőjelezhető tekintély lett ő. S persze sorra-rendre szaporodtak a reformkor, azaz inkább 1848-49 nemzeti szakralizálásának kisebb-nagyobb kört átfogó, politikai színezetű, pozitív és negatív kultuszai. Széchenyi, Görgei éppúgy belekerült ebbe, mint Petőfi, kinek neve máig hatóan föld alatti kutatásra ösztönöz.

Persze a kissé meseszerűvé vált történelem amolyan fekete-fehér látásmódot eredményez; messzemenően nem járul hozzá a differenciált múltértelmezéshez. S ha megrekedünk az érzelmi viszony kizárólagosságánál, nem nyílik rá szemünk 1848-49 tartalmi "üzenetére". Mert ahogy a nemzeti mitológia szükséges és elengedhetetlen feltétele az érzelmi összetartozás kifejezésének, úgy válhat öncélúvá - ha nem társítjuk hozzá azokat a tartalmi kritériumokat, amelyek időtállóan jellemezték 1848-49-et.

Függetlenség, alkotmányosság, jogkiterjesztés

Amikor "48 tavaszán az európai nagypolitika hullámvázai rést ütöttek a felosztott Európa szent szövetségi rendszerén, olyan magyar politikuskárda volt az országban, amelyik pontosan tudta, hogy mit ér ez a pillanat, és azt is, hogy mire lehet és kell felhasználni. A reformkor majd két évtizede csiszolta az embereket és követeléseiket, az eszméket. Az embereket felelős politikussá, az eszméket törvénnyé érlelte a folyamat. A tartalmi elemek lényegében három fő értékre fűzhetők fel: függetlenség, alkotmányosság és jogkiterjesztés. Ahogy az egyik honvédszászló felirata fogalmaz: "Hazáért, Szabadságért, Alkotmányért". A függetlenség, a haza azt jelentette, hogy a helyreállított területű ország vére és pénze felett a magyar nemzet szuverén módon rendelkezék. Az alkotmányosság pedig annyit tett, hogy mindez a szabadon választott képviselők útján, felelős kormányzat révén történjék. S ahhoz, hogy stabil legyen az alkotmányos ország nélkülözhetetlen volt a jogkiterjesztés, amely egyeseket politikai jogokkal, másokat polgári szabadságjogokkal és tulajdonnal kötött az így kivívott szabadsághoz.

Talán érdemes egy pillanatra elgondolkodni - immár az azóta eltelt időszak ismeretével felvértezve -, mekkora horderejű kérdéseket jelentett ezeknek az értékeléseknek a vállalása. Ha csak a nemzeti függetlenség kérdésére gondolunk: 1541, Buda eleste és 1920 között, majd 1944-től napjainkig általában az volt a jellemző, hogy Magyarország területén olyan csapatok állomásoztak, amelyekre nem terjedt ki a magyar állam fennhatósága. Mindez értelemszerűen az önállóságra sem maradt következmények nélkül. S ha a jogkiterjesztés szempontjából nézzük az azóta történeteket, akkor "48 jobbágyfelszabadító intézkedései jószerivel csak az 1945-ös földosztáshoz mérhetők. Azt sem árt felidézni, hogy mindaz, ami az alkotmányosságból a kiegyezés során 1867-ben megvalósult, 1848-ból eredeztette magát, s 1956 sem véletlenül nyúlt vissza 1848-hoz.

Elbukás vagy leveretés

Ahogy 1848 tavaszán világossá vált, hogy a reformellenzék vezetői - immár a hatalom birtokában - érzik a pillanatot és tudták a dolgukat, úgy a nyár vége, az ősz azt is egyértelművé tette, hogy készek vállalni cselekedeteik, célkitűzéseik, az elért vívmányok fegyveres védelmét. Minden belső széthúzás, személyi ellentét és nehézség ellenére szinte a semmiből teremtettek olyan, egyre ütőképesebbé váló honvédsereget, amely jelentős csatákban kényszerítette meghátrálásra a birodalom hadseregét; annak a birodalomnak az ármádiáját, amely politikai céljai között szerepeltette - mint ezt a "49-es márciusi olmützi nyilatkozat is tartalmazza - Magyarország területi felosztását, tartományi betagolását. Úgy is fogalmazhatjuk: a magyarság önvédelme volt annyira sikeres, hogy egy nagyhatalom hadserege kevés volt a leveréséhez. Ezért kellett a másik, a cári Oroszország kétszázezer fegyverese, akiknek segítségével aztán le lehetett törni az ellenállást. Azaz minden ellenkező, a nemzeti pesszimizmust erősítő sugallat ellenére a magyarság harca 1848-49-ben nem elbukott, hanem azt leverték.

Elbukás vagy leveretés: végül is egyre megy, nem sikerült - gondolhatják sokan. Ha így teszik, bizonyos értelemben igazuk van, hiszen mellettük szól a világosi fegyverletétel. Persze, ez nem a teljes igazság. 1848-49 jó néhány vívmánya ugyanis visszacsinálhatatlan volt. Gondoljunk csak a jobbágyfelszabadításra, amit 1853-ban az a Habsburg-hatalom is megerősített, amely 1848-ig egyáltalán nem forszírozta ezt a forradalmi értékű reformot. A magyarság éppen azért, mert harcában nem elbukott, hanem leverték, olyan erőt tudott felmutatni, amivel előbb-utóbb minden birodalmi vezetőnek számolnia kellett, végső soron odáig, hogy adott esetben egyáltalán kivel érdemes - kell - kiegyezést kötni.

Üres formalitássá válhat

Etikai oldalról sem mindegy az egész "bukás vagy leveretés" kérdés, a "48-as gárda - hadsereg és politikusok - helytállása. A függetlenség, az alkotmányosság, a jogkiterjesztés ügyével való érzelmi azonosulás ellentmondásoktól sem mentes korabeli harmóniája kiállásra ösztönzött s megadta azt az élményt, hogy a nemzet erre képest is, azaz: "Szent az ügyünk, nem rettegünk". A résztvevőknek - és sokak számára az utókorban is - ez a tény erkölcsi tartást, felelősségérzetet, jó értelemben vett méltóságot adott; azt a tudatot erősítette, hogy vissza tudjuk adni a pofont annak, akitől kaptuk.

1848-49 mitologizálásának ténye a magyar nemzettudat kiiktathatatlan része. A mitológia azonban önmagában kevés - szükség van az eredeti értékekre, erkölcsi fogódzókra is. Hiszen a mitológia - ha leválasztjuk róla történeti-emberi igazságait - kisajátíthatóvá s üres formalitássá válhat. Megengedhetetlen, sőt életveszélyes az - ami huszadik századi történelmünkben már több variációban megtörtént, és megtörténik -, hogy kijátsszák egymás ellen a függetlenség, a nemzeti érzés és az alkotmányosság, a jogkiterjesztés értékeit, eszméit. Ha ez a szembeállítás megtörténik, akkor a magyarság ugyan formailag megünnepelheti 1848-49-et, de pontosan azt a cselekvőképes alternatívát illetve az arra való készséget veszíti el, amit annak idején "48-49 jelentett. Ha csak a mitológia marad meg, mert sikeressé teszik az értékvesztést, vagy az értékek szembeállítását - akkor bizonyosan átalusszuk lehetséges mai s jövőbeni negyvennyolcainkat.